

Gezi Parkı Protestoları bağlamında Yeni Orta Sınıflar, Neo-liberal Dönüşüm ve Yoksulluk

🕒 05/09/2013 📁 Ekonomi 📍 Gezi Parkı, Kalkınma, kamusal alan, kentsel dönüşüm,
neoliberalizm, sınıf siyaseti, yeni orta sınıf, yoksulluk

KonuşaKonuşa ekibi olarak üçüncü söyleşimizi 30 Ağustos 2013 tarihinde, sosyal bilimler alanında hem Türkiye’de hem de dünyada akademinin saygın isimlerinden olan Çağlar Keyder ile yaptık. Kendisinden Türkiye’nin içinden geçmekte olduğu toplumsal dönüşümü Gezi olaylarında aktif rol oynayan ‘Yeni Orta Sınıf’, kamusal alanın neo-liberal dönüşümü ve yoksulluk perspektiflerinden değerlendirmesini istedik.

Söyleşiyi yapanlar: Onur Özgöde[i], Defne Över[ii], Begüm Adalet[iii]

Dr. Çağlar Keyder, Boğaziçi Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü ile Amerika Birleşik Devletleri’nin S.U.N.Y. Binghamton Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü’nde profesör olarak görev yapmaktadır. Uzun yıllar Boğaziçi Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü’nde de öğretim üyesi olan Dr. Keyder, Türkiye ve Osmanlı İmparatorluğu’nun toplumsal dönüşümü üzerine ekonomi tarihi, tarihsel sosyoloji ve politik ekonomi perspektiflerinden bakan bir çok akademik çalışmaya imza atmıştır. Orjinali 1987’de İngilizce olarak yayımlanan ve 1989 yılında Türkçe’ye çevrilmiş olan Türkiye’de Devlet ve Sınıflar, Türkiye’de kapitalist dönüşüm üzerine yapılmış çalışmalar içinde klasikleşmiş bir yapıttır. 2000’li yıllarda, Dr. Keyder’in çalışmaları neo-liberalizm ve küreselleşmenin Türkiye’de toplumsal ve kentsel dönüşüm üzerindeki etkilerine yoğunlaşmıştır. İstanbul: Küreselle Yerel Arasında (2000), Memalik-i Osmaniye’den Avrupa Birliği’ne (2003), Avrupa’da ve Türkiye’de Sağlık Politikaları (2011) ve Bildiğimiz Tarımın Sonu (2013) bu alandaki çalışmalarına örnek gösterilebilir. Türkiye Bilimler Akademisi üyesi olan Dr. Keyder, Oxford, Chicago, UC Berkeley ve Washington Üniversiteleri’nde de ders vermiştir.

[I.Türkiye’nin ‘Yeni Orta Sınıfları’ ve Gezi Parkı Eylemleri](#)

Gezi protestoları sürerken kaleme aldığınız ‘Yeni Orta Sınıf’ ve ‘Baba’nın Düzeni’ (Law of the Father) yazılarınızda Gezi Parkı eylemlerinin yeni orta sınıfın sahneye çıkmasıyla beraber gündeme gelen mücadele çizgisi içerisinde değerlendirilmesi gerektiğini belirtiyorsunuz. ‘Yeni orta sınıf’ kavramı ile ne kastediyorsunuz?

Eski orta sınıf Marxist yazında küçük burjuva olarak adlandırılan kesime verilen addır. Yani kapitalizmin er ya da geç geride bırakacağı, toplumdan sileceği insanlar. Bunların çoğunluğu kendi dükkanları veya imalathanelerinin sahibidirler, ve siyasî ve ideolojik olarak sermayeden ve de emekten farklılık gösterirler. Gerçekten de kapitalist gelişme içinde bu tanımlandığı şekliyle orta sınıf (tarım sektörü dışında) giderek küçülmüştür. Ama onun yerine “Yeni Orta Sınıf” (YOS) diye bir kesim nüfusa oranla sürekli bir artış göstermiştir. YOS’nin büyümesinin çeşitli önkoşulları var: üretimin karmaşıklaşması, devletin büyümesi, eğitimin yaygınlaşması gibi. Şirketler eskiden bir kapitalist-patron, birkaç yardımcısı ve çok sayıda işçiden oluşurken şimdi aradaki kademeler şişmiş durumda: mühendisler, pazarlamacılar, insan kaynakları uzmanları, çeşitli düzeyde yöneticiler, vs. Ayrıca şirketlerin kendi bünyelerinin dışından aldıkları hizmetleri üreten reklamcılar, finansçılar, çeşitli danışmanlar. Devletin istihdam ettiği eğitimli kadrolar yüksek sayılarda. Toplumun tümüne baktığımız zaman ise eskiden serbest meslek denilen doktor, mimar, avukat, sanatçı, medya mensubu gibi insanlar, ve de bunların hepsini eğiten öğretim elemanları çalışan nüfus içinde büyük oranlarda. Bu saydığım grupların ortak niteliği maaşlı veya ücretli olmalarına rağmen tam anlamıyla işçi olmamaları. Öncelikle bedensel değil zihni emek satıyorlar, çoğunluğu kendi çalışma koşullarını tayin edebiliyor, yani sürekli denetim altında çalışmıyorlar. Daha önemlisi hepsi eğitimli, üniversite mezunu ve belli bir uzmanlığa sahip; dolayısıyla sermaye karşısındaki konumları proleter (e.n. işçi sınıfı) olarak düşündüğümüz kesime nazaran epey farklı. Bu grup sosyoloji literatüründe ‘ara sınıf’, ‘yeni küçük burjuvazi’, ‘profesyonel-yönetici sınıf’, ‘maaşlılar’, ‘sınıf aidiyeti açısından karşıtlıklar içeren’ gruplar olarak farklı şekillerde tanımlanıyor. Bu sözünü ettiğimiz tanımlamalar objektif bir analizin araçları.

Olaya daha geniş bir perspektifle, bu sınıftaki insanların kendilerini subjektif olarak nasıl gördüklerini, toplumda nasıl algılandıklarını da göz önüne alarak bakarsak, Yeni Orta Sınıf mensuplarının toplumdaki konumlarının öncelikle eğitimli olmalarının getirdiği statüden kaynaklandığını söyleyebiliriz. Tabii bu kesimin kendi içinde de ayrıştığını tahmin etmek zor değil: daha iyi okullara gitmiş olanlar, daha çok dil bilenler, yurtdışı tecrübesi daha zengin olanların statüsü de daha yüksek oluyor. Yüksek statüye izin veren kültürel sermayelerini koruyabilmek için global düzeyde kendileriyle aynı konumda olan insanların lifestyle’larını tüketim ve eğlence/tatil alışkanlıklarını takip ediyorlar: aynı tür yaşam biçimleri tutturuyorlar, benzer mesken seçimleri yapıyorlar, vs. İstanbul özelinde de görüldüğü gibi bu seçimlerin özellikle oturulan semt üzerinde odaklandığını söylemek mümkün. Ayrıca kendi konumlarının yeniden üretimi bağlamında çocuklarının eğitimi için büyük yatırım yapacaklarını, konut seçiminde bu hususu ön planda tutacaklarını da söyleyebiliriz.

Türkiye’de YOS eski orta sınıf ve muhafazakar kesim ile nasıl bir ilişki içinde? Toplumsal rolünün yanında, YOS siyasî aktör olarak ne gibi niteliklere sahip? Bu sınıfın siyasete katılımı ne anlama geliyor?

Türkiye gibi toplumsal gelişmesini hızla sürdüren bir ülkede daha eğitimli, daha kentli, ve daha küresel bu kesimin gelenekselle arasına bir mesafe koyacağını da düşünebiliriz. Eski orta sınıf, hatta YOS’nin eski dönemlerdeki mensupları toplumun çoğunluğuna hakim olan normların çok da dışında değildi. Günümüzdeki YOS’nin özelliği ise yatay küresel ilişkiler içinde olması, kültürel tüketim alışkanlıklarını kendi benzerleriyle paylaşması. Diğer bir özelliği de bu sınıfın şimdiki ve müstakbel mensuplarının kendi konumlarında eşlerle evlenebilmeleri. Bildiğiniz gibi üniversite mezunu sayısı son on yılda çok arttı. Her yıl 500 bini aşan sayılarda üniversite diplomalı insan nüfusa katılıyor. Ve bunlar arasında kız/erkek sayıları aşağı yukarı eşit. Ayrıca üniversite mezunu kadın ve erkeklerin çalışan nüfusa katılma oranları

da birbirine çok yakın (%80 ve üstü). Bunu kanıtlayacak bir araştırma elimizde yok ama tahmin edebiliriz ki bu kesimde (yani YOS'nin içinden çıktığı demografikte) üniversite mezunlarının birbiriyle evlenmeleri çok olası. Dolayısıyla bu kesimde kendilerini toplumun diğer kesimlerinden ayırıştırma eğilimi daha güçlü işleyecek diyebiliriz. Bu da tabii ki tüm kültürel, mekansal, siyasî seçim ve duruşlarına, çocuk yetiştirme ve eğitimi önemsemeye pratiklerine yansiyacak.

Türkiye özelinde YOS aidiyetinin çoğunlukla seküler bir tutumla da çakışacağını söylemek mümkün. Bu tabii ki sadece ideolojik bir seçim olamaz; adı geçen gruptaki insanlar—özellikle de daha üst tabakada olanlar ve bu konumu arzulayanlar—nüfusun geri kalanına nazaran daha modern sektörlerde ve daha modern iş ortamlarında çalışıyorlar. Küreselleşmeden daha çok etkileniyorlar, yaşam pratiklerinde de bu maddi koşullara uygun seçimler yapıyorlar. Başarılarına orantılı olarak da daha meritokratik ve alışılmışı yüceltmeyen bir perspektife sahip olacaklarını da öngörebiliriz. Böyle bir tutumun doğal uzantısı mevcut hiyerarşileri sorgulamak, “liberal” bir dünya görüşüne meyletmek olacaktır. Çocuk yetiştirmek bağlamında ise rasyonel olmadığı düşünülen kısıtlara karşı durmak, okulda ve çevrede daha özgürlükçü platformları savunmak yine beklenebilir. Bunları düşündüğümüzde, yani ailede, işyerinde, okulda, çevrede özgürlükçü platformları göz önüne aldığımızda, sözü edilen taleplerin sosyoloji literatüründe “yeni toplumsal hareketler” olarak anılan hareketlerin gündemleriyle çakıştığı ortaya çıkıyor. Zaten yeni toplumsal hareketler öncelikle yeni orta sınıfın başını çektiği hareketlerdir: kadın hareketi, çevre hareketi, kimlik mücadeleleri gibi. Bunların ortak özelliği esas taleplerinin maddi olmamasıdır, hakim eksen anti-otoriter mücadeledir. YOS kendi adına kural koyan, düzen tanımlayan otoriteden rahatsızdır; ayrıca kemikleşmiş siyasî yapıya nazaran kendileri dünyayı daha iyi tanımaktadır, daha iyi eğitim görmüş, daha bilgilidirler.

Görüldüğü gibi YOS olarak tanımladığımız kesimin AKP'nin esas oy tabanı ile kesiştiğini söylemek zor. Bu oy tabanı içinde eski orta sınıf da var, ve herhalde objektif olarak işçi sınıfı olarak düşündüğümüz kesimler de. Maddi, kültürel ve ideolojik boyutlarda hem içinde yaşanan koşullar, hem de beklenti ve idealler açısından YOS ile ortak nokta pek yok. Kanımca Gezi olaylarının başını çeken ve esas rengini belirleyen İstanbul'da özellikle mevcudiyeti hissedilen yeni orta sınıftı. Tabii ki sosyolojik konumları açısından çok farklı kesimler de anti-otoriterlik ve kamusal alanın korunması çerçevesinde mücadeleye katıldılar. Bu arada geçişkenlik gösteren münferit örnekler de rahatlıkla bulunabilir, ama Gezi hareketinin maddi koşullara yönelik “eski” toplumsal hareketlerle benzerlik gösterdiğini düşünmek yanlıştır. Nasıl ki 1968'le birlikte Batı toplumlarında post-endüstriyel (e.n. endüstriyel sonrası) ve buradan çıkarak post-materyalist (e.n. metaryalist sonrası) döneme ayak atıldığını söyleyebiliyorsak Gezi olayları da Türkiye'nin bu eşige yaklaştığını kanıtlıyor.

Bu yeni toplumsal hareketlere katılan sayıların artması kamusal alanda hareket etmek isteğini de belirtir, yani insanlar toplumu oluşturan kuralların saptanmasında rol oynayabilecekleri bir platform arayışındalar; devletin kamusal olanı istediği gibi tanımlayıp yine istediğinde kuralları değiştirmesine karşılar. “Onu yap, bunu yapma diyen” babalarının kanunu altında kamusalılık mümkün değil. Bu tavrı yenmek ancak kamusalılığı güvence altına alan yeni bir toplumsal sözleşme için mücadele ederek mümkün olur. Bu aşamada asıl düşünmemiz gereken bu platformun arkasındaki ittifakın ne kadar güçlü olabileceği. Ulus-devletlerin oluşumunda geçerli olan birtakım ilkeler var: ‘Biz bir bütünü, kırılmayız, ayrılmayız, hepimiz aynıyız’ gibi. Türkiye’de İslami muhafazakarlık bu yaklaşımı iyice pekiştirmeye çalışıyor. Yekpare bir toplum kurmak isteyen bu mekanik ideoloji ‘liberal’ diyebileceğimiz taleplerle ortaya çıkan kesimler güçlenince hızla çözülüyor. Sosyolojik olarak da bireyleşme, yani toplumsal işbölümü içinde farklı konumlarda olmanın bilinci, otoritenin tanımladığı veya ailenin, mahallenin tekelinde olan ortamların dışına çıkarıyor insanları; birbiriyle uyusan yaşam pratiklerinin seçtiği yeni mekanlar yaratıyor, kurulan yatay ilişkiler ön plana çıkıyor. Bu tercihlerin gerçekleşmesine izin vermeyen düşünme tarzına, kurallara, baskılara karşı da bir muhalefet oluşuyor. Dolayısıyla da daha organik dayanışmaya doğru evrilen bir toplumsal bütün içinde, farklı konumlarda bireylerin farklı

taleplerini dile getirebilecekleri bir düzen arayışı ortaya çıkıyor.

II. Tükiye’de Neo-Liberalizm ve Kentsel Dönüşüm

Son zamanlarda sıkça AKP’nin neo-liberal politikalar üreten bir parti olarak tanımlandığına tanık oluyoruz. Bu ne kadar yerinde bir tespit? Başka bir açıdan bakıldığında, AKP’nin ekonomi ve sosyal politikalarını Keynezyen popülizm ve neo-merkantalizm (siyasî kapitalizm) çerçevesinde de görmek mümkün değil mi?

AKP’nin özelleştirmelerde, piyasa mekanizmasını yerleştirmekte sergilediği neo-liberal tutum sosyal politika alanında farklı bir görünüm alıyor. Bir kere şunu hatırlatmakta fayda var. Türkiye, Brezilya, G. Kore ve daha birkaç ülkeyle beraber, sosyal harcamaların milli gelire oranla yükseldiği nadir ülkelerden. Son on yılda bu oran üçte-bir kadar artmış, şimdi %15’e yakın. Bu yükselişi popülizm diye küçümsemek yanlış olur. Örneğin Doğu ve Güney Doğu’da yoksullara yapılan nakit yardımının Kürt sorununa yönelik bir politika olduğunu söylemek mümkün. “Sağlıkta dönüşüm” olarak adlandırılan yeni sağlık sistemi ise tüm ülkede popüler ve başarılı; bu yüzden de AKP’ye oy getiriyor. Sağlık hizmetini veren doktorlar ve sağlık işçileri açısından baktığımız zaman tamamen neo-liberal bir düzenleme olarak görülebilen dönüşüm kullanıcılar tarafından çok tatminkar bulunuyor. Bu ayırım önemli: hizmeti alanlar hizmeti verenlerin çalışma koşullarını fazla dert etmiyorlar. Sağlık hizmetlerine erişebilme, bilgilenme, ilaç alabilme gibi konularda yeni sistem eski düzende hayal edilemeyecek düzeyde etkin. Diğer alanlarda olduğu gibi AKP’nin bu başarısında da 10 yılı aşkın bir süredir istikrarlı bir şekilde iktidar olması önemli bir faktör. Koalisyonlar döneminde gerçekleşememiş projeler AKP’nin teknokratları tarafından, fakat daha neo-liberal tercihlerle, bu dönemde devreye sokuluyor. Diğer bir nokta da Washington Konsensüsü diye bildiğimiz politika dayatmasının son on yılda etkisini kaybettiği, yoksulluğa karşı çeşitli politikaların, sağlık reformunun, Dünya Bankası ve diğer örgütler tarafından ön plana çıkarıldığı. Yani güçlü ve istikrarlı bir iktidar sosyal politikayı geliştirdiğinde, özellikle de piyasa mantığına aykırı hareket etmiyorsa, dünyadaki trende karşı çıkmış olmuyor.

Sosyal politika kazanımlarını geriye döndürmek çok zordur. AKP hükümeti şimdiye kadar gerçek bir mali krizle karşılaşmadı. Böyle bir sıkıntı yaşandığında hangi harcamaları kısmaya çalışır bilmiyoruz. Fakat bugüne kadarki performansıyla hem kendi popülaritesini artırdı, hem de neo-liberal politikaların gelir dağılımını bozma potansiyeline karşı bir yeniden dağıtım mekanizmasını çalıştırdı. Bildiğiniz gibi Türkiye’nin gelir dağılımı son on yılda bozulmadı, yoksulluk artmadı; bunun nedeni de sosyal harcamalar.

Neo-merkantilist olarak adlandırabileceğimiz tutuma gelince, bunu da güçlü devletlerin pratiğinde görmek mümkün. Küreselleşmenin bu aşamasında devletler kendi şirketlerinin pazar payı kapmasını, rant toplamasını, sermaye cezbetmesini aktif olarak teşvik etmek istiyorlar. Wikileaks dokümanlarına baktığımız zaman Amerikan diplomatlarının bu amaca yönelik faaliyetlerinin ne kadar önemli olduğunu görüyorsunuz. Türkiye’de farklı olan AKP hükümetinin şirketler arasında kendi politik tercihleri çerçevesinde de seçim yapması. Yani belli sermaye gruplarını veya tekil şirketleri kayırarak ülkede 1930’lardan beri uygulanan “siyasî kapitalizm”i devam ettiriyor. Bazı grupları cezalandırıyor. Kendine siyaseten yakın gördüklerini ise ödüllendiriyor. Dolayısıyla “neo-liberal” nitelemesini dikkatli kullanmak gerekir. Tüketicilere, çiftçilere, küçük üreticilere, ve tabii ki çalışanlara dayatılan piyasa mantığı neo-liberal, ama yukarıda, sermaye ve devlet arasında işleyen bildiğimiz siyasî kapitalizm, yani neo-merkantilizm.

Araştırmalarınızda odaklandığınız temel meselelerden birisi de Türkiye’de kamusal alanın neo-liberal dönüşümü. Bundan kastettiğiniz tam olarak nedir? Neo-liberalleşme öncesindeki dönem ile karşılaştırıldığında kamusal alandaki bu dönüşüm nasıl bir farklılaşmaya işaret ediyor? Kentsel

dönüşümde neo-liberalleşmeyi yaygınlaştıran devlet politikalarının rolü nedir?

İlginç bir şekilde neo-liberalizm bir yandan piyasa mantığını yüceltirken aynı zamanda devletin iktidarının pekişmesi anlamına geldi. Bu bağlamda en önemli olgu Özal'dan beri izlediğimiz özelleştirme pratiği. Fakat bu olguya biraz daha geniş bir perspektifle bakmamız lazım ki kentlerdeki dönüşümü anlayabilelim. Daha önce devletin sahibi olduğu ve işlettiği fabrika, maden, elektrik santrali gibi değerlerin özel sektöre satılması sırasında bunların bütçeye yük olduğu, rasyonel bir şekilde işletilemediği gibi gerekçeler öne sürülmüştü. Yeni neoliberal dönemde ise ön plana çıkan ortak alanların, kamuya ait arazinin parası çok olanlara satılması veya uzun dönem kiralanması. Sadece Türkiye'de değil çok yerde, Çin'de, Hindistan'da, Afrika ülkelerinde, aynı durumu gözlüyoruz: devlet kamuya veya köy, aşiret gibi topluluklara ait olan boş veya ortak alanları kendi malıymış gibi şahıslara satabiliyor. Osmanlı geçmişinden varis kalan topraklarda "hazine arazisi"nin büyük yer tutması olgusu devlete neredeyse sonsuz bir kaynak oluşturuyor. Başka toplumlarda olduğu gibi Osmanlı'da da bir toprağın mîrî olması devletin burada istediği tür tasarruf yapabileceği anlamına gelmez. Devlet toprağın kamu adına mütevellisi, hâmisî, kahyası ve koruyucusudur. Ama neoliberal devlet toprağı örneğin HES'lere tahsis ederek bu konumunu reddetmiş oluyor. Kayyum olması gerekirken mirasyedi gibi davranıyor.

Kente geldiğimizde olay daha da sorunlu bir hal alıyor. Bütün gelişen ülkelerde olduğu gibi Türkiye'de de kentlerin büyümesi söz konusu. Bilinen nedenlerle kentler büyüyünce toprak değerleniyor, ve iştah açan bir rant olgusu ortaya çıkıyor. AKP iktidarı TOKİ'yi ortaya çıkararak bu rantın paylaşılmasını kendi tercihlerine uygun bir şekilde dağıtmanın yolunu buldu. 1980'lere kadar popülist bir uygulama vardı, kente gelenler boş bir arsa bulup gecekondularını diktiklerinde devlet kendilerine bir müddet sonra tapuya dönüşecek bir doküman veriyordu. Kent sermayesi gelişince, küreselleşme talebi artınca, toprağın böyle ucuza tahsis edilmesine karşı çıkışlar başladı: toprak iyice metalaştı, yani popülist yöntemlerle dağıtılmak yerine neo-liberal piyasa mantığının gerektirdiği gibi pazarda alınıp satılır olmaya başladı. Toprağın metalaşması gecekonduların pratiğini bitirdi; hazine arazisini metalaştırma devlet açısından cazip bir seçeneğe dönüştü. TOKİ de böylece devreye girdi. TOKİ'nin gözüne kestirdiği devlet malı toprak inşaata açılmış oluyor, ve müteahhitlere veriliyor. Bu inşaat firmaları bunun karşılığında TOKİ'ye orada veya başka bir yerde apartman dairesi veriyorlar. Kentsel dönüşüm projeleri ise üzerinde yerleşim olan kent arazisinde aynı uygulamanın işletilmesi. Kentsel dönüşüme uğrayan mahalleler genelde kent içinde, yani zaten değerlenmiş yerler, dolayısıyla da yenilemek, "geliştirmek" açısından çok cazip. Bu çerçeveyi kamusal alan açısından, özellikle de Gezi olaylarını tetikleyen proje bağlamında düşünebiliriz. Burada İstanbulluların, özellikle de gençlerin en çok kullandıkları kamusal alan Taksim'de herkese açık bir parkın arsasını satmak söz konusuydu. Bu arsayı satın alacak şahıs(lar) herhalde iktidarın yakınları olacak ve şehrin merkezine (yani rantın en entansif (e.n. yoğun) olduğu mekana) kamuya açık bir alan yerine ancak para vererek girilebilecek AVM/otel/kafe gibi bir mekan dikilecekti. Yine devlet, kimseye sormadan geliştirdiği bir projeyi, özel mülk sahibiymiş gibi gerçekleştirmek arzusundaydı. TOKİ'nin önceki uygulamalarına, Sulukule'nin, Tarlabası'nın dönüştürülmesine bazı tepkiler gelmişti ama bunlar yeterince geniş bir platform oluşturamadılar. Olay herkesin her an gözü önünde olan Taksim meydanına sıçrayınca tepki de genişleyebildi, ve çok daha doğrudan siyasî bir görünüm aldı. Yukarıda sözünü ettiğimiz yeni orta sınıfın başını çektiği daha etraflı bir harekete dönüştü.

Bu dönüşüm kentliler ve kentli hayatı için ne anlama geliyor?

Son 20-30 yılda İstanbul'un mekansal gelişmesi bildiğimiz kapitalist kentleşme şemasına uygun bir şekilde cereyan ediyor. Kentin 1950'lerde oluşmaya başlayan sınıfsal karmaşıklığı giderek ayıklanıyor. Eğer trendleri sayacak olursak, merkezdeki bir çok mahalle mutenalaşıyor (gentrified oluyor). Buralarda daha genç, daha modern kentli yaşam arayan (galeriler, lokantalar, vs. gibi), şehrin nimetlerinden

yararlanmaya vakti ve parası olan kesimler yerleşiyor. Daha üst sınıf zenginler Göktürk, Beykoz gibi yerlerde sitelerde veya kent merkezine daha yakın rezidanslarda yaşıyorlar. Apartmanlaşan eski gecekondu semtlerinden çıkmak isteyenler, yeni orta sınıf çalışanları, Fatih, Beşiktaş gibi sıkışık mekanlardan daha modern apartman ortamlarına nakletmek isteyen eski ve yeni orta sınıf, yeni açılan mekanların içinde Bahçeşehir'den Maltepe'ye kadar geniş bir uzantıdaki çok katlı, AVM'li, çocuk parklı, bazen okulu da olan seçeneklere talip oluyorlar. Bazıları daha çok markalı daha çok yeşil alanlı, manzaralı sitelere taşınıyor, diğerleri ise daha kalabalık, daha mütevazı olanlara. Bu yeni siteler içinde "her keseye uygun" apartman dairesi mevcut. Oluşan nüfus haritasında işçilere ve sabit gelirli emeklilere düşen pay ise giderek kentin daha da uzağına çekilen düşük kalitede apartman daireleri. Bildiğimiz gibi bunların önemli bir kısmı da TOKİ'nin elinden çıkıyor. İstanbul'un çok eskiden kalma, konakla kulübeyi aynı sokakta barındıran dokusu kapitalizmin belirlediği bir mekansal ayrışım geçiriyor. Neo-liberal devlet de bu ayrışımı hızlandırmak için gereken politikaları vahşi bir etkinlikte uyguluyor.

Kentin modernleşmeyle beraber anılmasının en önemli nedeni bireylerin kendi cemaatlerinden olmayan insanlarla kamusal alanda karşılaşp diyaloga girebilmeleridir. Yani kamusal alan kentin tanımlayıcı özelliklerindedir. Kamusal alanın düşmanı ise mekanları servete, gelire ve tüketim kapasitesine göre ayırıştırın kapitalist gelişmedir. İnsanlar kendilerine benzeyenlerle beraber kapalı sitelerde yaşamaya ikna edilince, mahalleler gelir düzeyine göre ayrışınca, İstiklal Caddesi yüksek tüketim potansiyeli olanlara yönelik mağazalar ve AVM'lerle dolunca, Taksim Meydanı özelleştirilip siyaset yapmak isteyenlere Yenikapı'da bir milyonluk boş meydan tahsis edilince, kamusal alanın mekanı da giderek daralır. Kent birleştirici değil ayırıştırıcı olmaya başlar; metropolis yerine organik bütünlükten vazgeçmiş bir cemaatler topluluğuna dönüşür.

III. Kalkınma ve Yoksulluk

2005 yılında, Ayşe Buğra ile beraber, Avrupa Komisyonu için hazırladığınız "Türkiye'de Büyük Kentlerin Gecekondu ve Çöküntü Mahallelerinde Yaşanan Yoksulluk ve Sosyal Dışlanma" başlıklı raporda yoksulluğun önüne geçmek için, en azından geçici bir çözüm olarak, kırsaldan şehire göçün hızının yavaşlatılmasını öneriyorsunuz. Kapitalizmin Batı'daki tezahür ediş biçimini göz önüne alacak olursak, böyle bir çözümü Türkiye'de mümkün kılan nedir?

Türkiye'de tarımdan kopmak her zaman köyden kopmak anlamına gelmedi. İnsanlar kente geldiler ama köyle ekonomik ve kültürel ilişkilerini sürdürdüler; o nedenle de kentteki hayatlarını bir miktar daha rahat yaşadılar. Böyle bir imkan ancak aile çiftliklerinin hakim olduğu bir kırsal yapıda söz konusu olabilirdi. Mesela büyük toprak sahipliğinin hakim olduğu bir durumu düşünün: teknoloji değişince veya tarım dışında istihdam olanakları artınca daha önce ortakçı veya kiracı olarak çalışan köylüler kente göçerler. Ama bunlar tekrar köye dönmek istediklerinde gidecek yerleri artık kalmamıştır. Küçük mülkiyet durumunda ise köylü topraktan zorla çıkartılmadı; çoğunlukla da toprağını elinde tuttu. Dolayısıyla köye dönmek her zaman bir imkan olarak kaldı. Burada tabii büyük istisna Doğu ve Güney Doğu. Kürt bölgelerinden özellikle 1990'larda yaşanan zorunlu göçe tâbi kalmış insanların köye dönmek gibi bir imkanları neredeyse hiç olmadı ve zorunlu olduğu kadar bir o kadar da çileli bir proleterleşme sürecinden geçtiler, geçiyorlar.

Tabii ki kente gelen köylüler öncelikle ücret geliriyle geçiniyorlar. Ama, yazları köye dönmek, emekli olunca memlekete gitmek gibi seçenekler de tamamen kapanmıyor. Özellikle kentte yaşamın zorlaştığı bir dönemde köye dönmek, ve bir tür tarımla iştilgal etmek cazip hale gelebiliyor. Son yıllardaki kriz döneminde işsizlik olgusu bütün dünya ülkelerinde en önemli sorun olarak ortaya çıkıyor. Unutmayın ki kapitalizm artık öyle bir çizgiye girdi ki fazla emeğe ihtiyaç göstermiyor. Hep söylendiği gibi insanlar sermaye tarafından sömürülmek için iş bulmak istiyorlar, fakat sermayenin onlara ihtiyacı yok. Peki ne yapsınlar bu insanlar? İşte bu bağlamda Türkiye tarihinin özgül koşulları devreye girebiliyor: kentten

çıkıp köye geri dönmek bir seçenek olarak ortaya çıkıyor.

Şehirleri ucuz emek deposu olarak gören endüstriyel ve hizmet sektörlerine dayalı kalkınma politikalarının kentsel yoksulluğun üretilmesinde içkin bir rol oynadığını düşünecek olursak, bir önceki soruda bahsi geçen öneriniz kentsel yoksulluğun giderilmesinde nasıl bir rol oynayabilir?

Türkiye İstatistik Kurumu'nun rakamlarına göre son 6 yılda toplam tarım istihdamı %25 kadar artmış. 2007 yılına kadar sürekli azalan bir tarım istihdamı gözüküyor, bundan sonra ise her yıl artış var. Yani, eskiden kente veya kasabaya göçmüş insanların bir bölümü kırsala geri dönüyor. Bu insanlar toprakları olmasaydı dönmezlerdi. Çok toprağa da ihtiyaçları yok. Yeni tüketici talebine yönelik, turfanda, organik, butik, ve küresel pazarlara gönderilen ürünler daha çok entansif yöntemlerle, küçük topraklarda, küçük ölçekli seralarda yetiştiriliyor.

Türkiye'nin nüfus coğrafyasının özellikle son yirmi yılda değiştiğini görüyoruz: ülkenin sahil kesimlerinde, kent ve köylerde, yaşama eğilimi artıyor. Bu yörelerde köylüler emek yoğun ürünlerde uzmanlaşıyor, ama bir yandan da tarım dışı faaliyetlerde ücretli olarak çalışıyorlar. Bu yaşam şekli büyük çapta turizm sektörü sayesinde oluyor. İnsanlar yılın bir kısmında otellerde, yazlıkçıların oturduğu yörelerde, inşaat veya hizmet sektörlerinde çalışıyorlar; daha sonra kendi topraklarına dönüp tarla, bahçe veya seralarda üretim yapıyorlar. Eskiden kentlere göçen insanlar modern'i aramaya geliyorlardı, ama artık köylerde, kasabalarda da istedikleri medyaya, tüketime ulaşabiliyorlar, hiçbir yerleşim ücra değil. Yani Türkiye'nin tarihî ve toplumsal koşulları köyle kent arasında yeni bir denge oluşturuyor gibi. Belki de gelecekte büyük kentlerin iyice şişeceğini kırsalın da boşalacağını beklemek yanlış.

Sorduğunuz soruya geri dönersek, Türkiye'nin kırsal yapısı her zaman kent yoksulluğunu azaltıcı yönde bir faktör olmuştu. Bugünkü konjonktürde ise yeni bir kent/kır dengesi oluşmasında etkili oluyor.

Kaynakça:

Adaman, F., & Keyder, Ç. (2006). Türkiye'de büyük kentlerin gecekondu ve çöküntü mahallelerinde yaşanan yoksulluk ve sosyal dışlanma. Avrupa Komisyonu Raporu. http://ec.europa.eu/employment_social/social_inclusion/docs/2006/study_turkey_tr.pdf

Buğra, A., & Keyder, Ç. (2006). The Turkish welfare regime in transformation. *Journal of European social policy*, 16(3), 211-228.

Keyder, Ç. (2005). Globalization and social exclusion in Istanbul. *International Journal of Urban and Regional Research*, 29(1), 124-134.

Keyder, Ç. (2012). Yeni Orta Sınıf. *Bilim Akademisi Derneği* 34(179/148), 1-4. <http://bilimakademisi.org/sites/default/files/duyuru/Yeni%20Orta%20Sınıf.pdf>

Keyder, Ç. (2013). Law of the Father. *London Review of Books Blog*. <http://www.lrb.co.uk/blog/2013/06/19/caglar-keyder/law-of-the-father/>

Kuyucu, T. (2012). Çağlar Keyder. *Development and Change*, 43(1), 361-373.

[ii] Cornell Üniversitesi-Sosyoloji Doktor Adayı

[iii] Pennsylvania Üniversitesi-Siyaset Bilimi Doktor Adayı

Share this:

Twitter 203

Facebook 795

Google

Bunu beğen:

★ Beğen

One blogger likes this.